

Bölüm 2

TÜRKİYE'DE DİN İLE DEVLET İLİŞKİSİNİN DÖNEMLER İTİBARIYLA DEĞERLENDİRMESİ

Ergin ULUSOY¹

Giriş

Din ve siyaset arasındaki ilişki her iki olgunun da doğası gereği kaçınılmazdır; her iki olgu da toplumun inşası ve düzene kavuşturulması arayışının sonunda biçim kazanmıştır. Din bu anlamda insanın ruhaniliğine ve maneviyatına, siyaset ise daha bu dünyaya ve onun gerçekliğine dönük olgular olmuştur. Bu nedenle din ile siyaset arasında dikotomik bir ilişki mevcuttur. Din, Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğe göre “inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum; inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen” anlamlarına gelirken, siyaset ise “devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış” olarak değerlendirilmektedir.

Dinin siyaset ve devletle olan ilişkisi iki ayrı kulvarda ilerler. Modern dönemde siyaset toplumsal yaşamın içerisinde biçimlendiği ve ona dönük olduğundan, din siyasetin doğal bir bileşenidir. Toplum kimlikleri, farklılıkları, kültürü, tarihi ve normlarıyla toplumdur ve din de tüm bunların bir parçasıdır. Dolayısıyla siyasette din vardır, olmak durumundadır. Ancak öte yandan, modern dönemde toplumun farklılıklarını özgürce yaşayabilmesi, yönetimde herhangi bir farklılığın ağır basmamasına ya da siyasal alanı domine ederek devlet aygıtını

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, eulusoy@nny.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-0145-7729

Berkes'in açıklama çerçevesine angaje olmuş belirli kavramsal ve tarihsel ön kabulleri esas alarak hazırlanmıştır. Bundan sonra ortaya konacak çalışmalarda farklı bir düşünsel çerçeve odağında alternatif bir resim ortaya konması, demokratik ve düşünsel bağlamda önemli olacaktır.

Kaynaklar

- Ağaoğulları, M. A.; Akal, C. B.; Köker, L. (2009). *Kral Devlet Ya Da Ölümlü Tanrı*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Akdoğan, Y. (2003). *Muhafazakar Demokrasi*. Ankara: Ak Parti Yayınları.
- Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Akşit, B.; Şentürk, R.; Küçükural, Ö.; Cengiz, K. (2012). *Türkiye'de Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arpacık, C. (29.04.2020). *28 Şubat'ın meşhur medya brifinginin üzerinden 23 yıl geçti; brifingi veren Korgeneral Çetin Doğan, "Her zaman kraldan çok kralcılar vardı" diyor*. Independent Türkçe. <https://www.indyurk.com/node/171206/medya/28-%C5%9Fubat%E2%80%99%C4%B1n-me%C5%9Fhur-medya-brifinginin-%C3%BCzerinden-23-y%C4%B1l-ge%C3%A7ti-brifingi-veren> (E.T.: 10.10.2023).
- Aydın-Düzgüt, S.; Gürsoy, Y. (2008). International Influences on the Turkish Transition to Democracy in 1983, *CDDRL Working Papers*, Center on Democracy, Development and the Rule of Law, Stanford, Number 87.
- Bakırezer, G. & Demirer, Y. (2010). Ak Partinin Sosyal Siyaseti İçinde İ. Uzel (Editör) *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*. (153-179). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Berkes, N. (2009). Türkiye'de Çağdaşlaşma Olgusu İçinde E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay (Editör) *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* (s. 159-191). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Berkes, N. (2016). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bora, T. (2002). 2002 Seçimi ve Siyasî Güzergâh Problemleri. *Birikim*, Sayı: 163-164, s. 29-35
- Betül Çelik, N. (2009). Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem İçinde T. Bora, M. Gültekin-gil (Editör) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt II Kemalizm*. (s. 75-80). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozarlan, H. (2015). *Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A. (2004), *Dini Kimlik ve Sınıf: Bir MÜSİAD-Hak-İş Karşılaştırması*, B. Neşecan, S. Savran (Editör). İstanbul: Metis Yayınları.
- Campbell, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press. Erişim Adresi: <https://books.google.com.tr/books?id=VyklLv6jjLgC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (E.T.: 20.09.2023).
- Dubiel, D. (2017). *Yeni Muhafazakârlık Nedir?*. (çev. E. Özbek). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, D. (1999). *Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Dursun, S. (2008). Türkiye'nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, s. 421-433.

- Ercan, F. (2004), Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği: Türkiye’nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış İçinde B. Neşecan, S. Savran (Editör) *Neoliberalizmin Tahribatı* (9-44). İstanbul: Metis Yayınları.
- Erdem, G. (2015). 12 Eylül Darbesi’nin Türkiye’nin Avrupa ile İlişkilerine Etkileri: Avrupa Topluluğu ve Avrupa Konseyi’yle İlişkiler. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:14, No:1, s. 29-64.*
- Ertugay, F. (2021). Sarıktan Fes’e, Fes’ten Şapka’ya Gavurluk/Asrılık Tartışmaları ya da Modernliğin Eşiği Olarak Biçim İçinde F. Ertugay (Editör) *Türk Modernleşmesi: Nesnelere ve Semboller.* (s. 17-39). Ankara: Çizgi Kitabevi.
- Gülalp, H. (1993). *Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet.* İstanbul: Belge Yayınları.
- Günel, A. (2004). Büyük Ortadoğu Projesi Ve Türkiye. *Ege Academic Review, 4 (1), s. 156-164.* <https://dergipark.org.tr/pub/eab/issue/39835/472314> (E.T.: 12.10.2023).
- Hegel, G. W. F. (1991). *Hukuk felsefesinin prensipleri* (çev. C. Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Heper, M. (2009). Atatürk’te Devlet Düşüncesi İçinde E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay (Editör) *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* (s. 265-303). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Heper, M. (2011). *Türkiye’nin Siyasal Hayatı Tarihsel. Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından.* (Ç. K. Göksel) İstanbul: Doğan Kitap.
- İnalçık, H. (1998), Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı. *Doğu- Batı Dergisi, Sayı: 5, s. 15-16.*
- Kalaycıoğlu, E.; Sarıbay, A. Y. (2009). Tanzimat: Modernleşme Arayışı Ve Politik Değişime İçinde E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay (Editör) *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* (9-39). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Kaliber, A. (2007). Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma İçinde T. Bora, M. Gültekin (Editör) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt III Modernleşme ve Batıcılık.* (107-125). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kazgan, G. (2005), *Türkiye Ekonomisinde Krizler:1929-2001.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kılıç, M. (2015). Uluslararası İlişkiler, Yeşil Kuşak Teorisi ve Örnekleri. *International Journal of Political Science Researches, Cilt 1, Sayı 1, 2015, s. 50-72*
- Köker, İ. (2018). *ABD Gizli Diplomatik Belgelerinde 12 Eylül Darbesi. BBC Türkçe.* [https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45486144.](https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45486144) (E.t.: 03.10.2023).
- Küçükcan T. (2005). Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslâm Dünyası. *İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı 13, s. 109-128.*
- Laçiner, Ö. (2002). DP, ANAP ve sonunda AKP. *Birikim.* Sayı: 163-164, s. 11-20.
- Macit, A. (2018). Türk Siyasal Hayatında Necmettin Erbakan ve Milli Görüş İçinde H. Acar (Editör) *Türk Siyasal Hayatı* (s. 503-551). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Mardin, Ş. (2017). *Türkiye, İslam ve Sekülerizm.* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2009). Türk Siyasasını Açıklayacak Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri İçinde E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay (Editör) *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* (s. 121-159). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Mert, N. (2009). Cumhuriyet Türkiye’sinde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu İçinde T. Bora, M. Gültekin (Editör) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt III Modernleşme ve Batıcılık.* (197-200). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mursül, D.; Ulusoy, E. (2021). Modernliği Seyyal Mekanları Olarak Vapur ve Şimendifer İçinde F. Ertugay (Editör) *Türk Modernleşmesi: Nesnelere ve Semboller.* (s. 261-291). Ankara: Çizgi Kitabevi.

- Ortaylı, İ. (2009). Osmanlı Devleti'nde Laiklik Hareketleri Üzerine İçinde E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay (Editör) *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* (s. 191-207). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Öğün, S. (1995). *Modernleşme. Milliyetçilik ve Türkiye*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Özçelik, P. K. (2011). 12 Eylül'ü Anlamak. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66 (01), s. 73-93. DOI: 10.1501/SBFder_0000002195
- Özden M. (2005). *Müslüman Kelamında Sekülerleşme Süreci*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Özkır Y. (2013). Türkiye'nin Yakın Siyasi Tarihi ve Hürriyet Gazetesi'nde Laiklik Haberleri: Aydın Doğan Dönemi. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 4, s. 69-94.
- Sambur B. (2009). Türkiye'de Din Özgürlüğü, Laisizm ve Resmî İdeoloji. *Liberal Düşünce*, Cilt 14, Sayı: 55, Yaz, s. 41-59.
- Sarı, İ. (2015). 1979 Devrimi Sonrası İran'ın Rejim Paradigması ve Dış Politika Yönelimleri, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt:2. Sayı:1, s. 95-135.
- Shils, E. (2002). Merkez ve Çevre. (çev. Y. Z. Çelikkaya). *Türkiye Günlüğü*, 70, s. 86-96.
- Smith, T. (2005). Between Allah and Atatürk: Liberalism in Turkey, *The International Journal of Human Rights*, 9, 3, s. 303-325.
- Şahin, B. (2013). Farklılık, Hoşgörü ve Ak Parti İktidarı: Gezi Parkı Sürecinin Düşündürdükleri. *Liberal Düşünce*, Yıl 18, Sayı 71, Yaz, s. 161-169.
- Richard, W. (2006). *El-Kaidecilik*, (çev. H. Bağcı, B. Sinkaya, P. Arıkan), Ankara: Platin Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlük. tdk.gov.tr (E.t.: 02.08.2023).
- Tekin, U. (2004). *Ak Partinin Muhafazakâr Demokrat Kimliği*, Ankara: Orient.
- Toprak, B. (2009). Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi İçinde E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay (Editör) *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* (s. 445-459). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Tunçay, M. (2009). İkna (İnandırma) Yerine Tecebbür (Zorlama) İçinde T. Bora, M. Gültekin (Editör) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt II: Kemalizm*. (s. 92-97). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turam, B. (2011). *Türkiye'de İslam ve Devlet: Demokrasi, Etkileşim, Dönüşüm*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uçan Çubukçu, S. (2009). Türkiye'de Merkez Solun Sosyal Demokratlaş(ama)ma Vakası İçinde T. Bora, M. Gültekin (Editör) *Türkiye'de Modern Siyasi Düşünce, Cilt: 9 Dönemler ve Zihniyetler* (517-545). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vergin, N. (1994). Mülakat. *Türkiye Günlüğü*, sayı: 27, Mart-Nisan.
- Vincent, A. (2006). *Modern Politik İdeolojiler*. (Çev. A. Tüfekçi). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- White, J. B. (2007). *Türkiye'de İslamcı Kitle Seferberliği: Yerli Siyaset Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Oğlak Bilimsel Yayınları.
- Yeğen, M. (2009). Kemalizm ve Hegemonya İçinde T. Bora, M. Gültekin (Editör) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt II Kemalizm*. (56-58). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher E. J. (2015). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (çev. Y. Saner), İstanbul; İletişim Yayınları.